

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ТРАНСФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

В. В. Похилюк, кандидат економічних наук

*Русских невозможно победить,
мы убедились в этом за сотни лет.
Но Русским можно привить лживые
ценности, и тогда они победят сами себя!*

Отто фон Бисмарк, первый
канцлер Германский

В умовах трансформації економічних систем на пострадянському просторі економічна безпека країни набуває першорядного значення, оскільки вона визначає орієнтири для ухвалення основних соціально-економічних рішень. Трансформація будь-якої економічної системи призводить до економічної нестабільності – а на пострадянському просторі в кінці ХХ ст. відразу п'ятнадцять держав, розірвавши практично всі економічні зв'язки, стали на шлях ринкової трансформації. Природно, що відрив основної ресурсної бази від центрів виробництва став причиною виникнення криз, саме тому виникло питання про економічну безпеку країн. Питання стояло гостро в практичній площині і не менш гостро стояло воно в області його теоретичної розробки.

Термін «економічна безпека» на території Радянського Союзу в системі економічних категорій не розглядався: малося на увазі, що стихія ринку не власна над плановою економікою, тому унеможлилювалися такі явища, як, наприклад, інфляція, безробіття, масова міграція і так далі. Разом із тим у 1978–1990 рр. у керівництві країни (у СРСР – О. М. Яковлев, Е. А. Шеварднадзе і ін.) з'явилися прагматики – спеціалісти ринку, які відкрито проповідували щасливе майбутнє в ринкових умовах, свободу вибору і свободу відносин. У своїй прощальній промові Михайло Горбачов

25 грудня 1991 р. заявив: «Повертаючи економіку до ринку, важливо пам'ятати – робиться це заради людини. У цей важкий час все повинно бути зроблено для її соціального захисту, особливо це стосується людей похилого віку і дітей...» [4].

І що прикро, більшість населення тодішньої країни не виїздило за кордон, швидше за все вірило у посилену пропаганду про щасливе життя в країнах з ринковою економікою, повірили і словам М. Горбачова, який не уточнив кому стане жити краще. Це були перші кроки до привласнення партійно-адміністративним апаратом загальнонародного майна, спочатку через заснування кооперативів, формування інституту приватної власності та, врешті, до вивозу капіталу в офшорні зони.

Початок досліджень проблеми економічної безпеки датується 1993 р., коли не тільки з'явилися перші теоретичні напрацювання, але і виникли перші серйозні зовнішні та внутрішні загрози безпеки країн. На першому етапі досліджень вирішувалися важливі питання: як уберегти особу, суспільство і державу від саморуйнування і внутрішніх криз, яка повинна бути конструкція української економічної системи, як розв'язати реально існуючі протиріччя шляхом еволюційних перетворень.

Саме з цим періодом пов'язана також поява проблем вмонтованості України в світову

економічну систему і глобалізації політичних і економічних процесів у сучасному світі. Але дослідження цих проблем були швидше академічними, ніж прикладними. При цьому основну увагу звертали не лише на конструкцію економічної безпеки, але і на критерії, параметри, що характеризують області економіки і національні інтереси.

Теоретична суть економічної безпеки характеризується через систему критеріїв і показників. Проте з приводу визначення стану економіки, що відповідає вимогам економічної безпеки, єдиної думки на сьогоднішній день не існує. Одні вважають цей підхід надмірно деталізованим, інші акцентують увагу на інтересах держави, залишаючи в тіні інтереси особи, фірми й суспільства.

Напередодні ХХІ ст. були зроблені перші кроки в розумінні економічної ситуації, що складається, проте відсутність реальних механізмів не дозволила подолати зростаючу нестійкість фондового ринку і подальше зростання сукупного державного боргу. В результаті на початок століття Україна втратила цілі сегменти господарства.

У ринкових умовах економічна безпека як інституціональна категорія сучасної економічної теорії має свій предмет і специфічні методи дослідження. Але, незважаючи на самостійність, вона тісно пов'язана з такими традиційними поняттями, як економічне зростання і стійкість соціально-економічної системи. Дійсно, економіка країни не може бути стійкою без економічного зростання, без динамічного розвитку, відповідного розвитку економік інших країн. Якщо економіка не розвивається, якщо немає стійкого зростання, то немає і адекватної реакції на внутрішні та зовнішні загрози, тобто готовність до виживання економіки в складних ситуаціях має невизначений характер.

Україна одночасно проходить складний історичний шлях державотворення і переходу від централізовано-планової системи управління економікою до соціально спрямованої ринкової економіки. Зрозуміло, що ці дві історичні події супроводжуються зламом суспільних і економічних відносин, який призводить до тривалих соціально-економічних

криз. Кризовий стан економіки безпосередньо загрожує національним інтересам незалежної держави, надзвичайно актуалізує проблему її національної безпеки, в першу чергу такої її складової, як економічна. В сучасних умовах економічна безпека є такою, що визначає національну безпеку в цілому. Це сталося тому, що Україна проходить етап небаченого руйнування раніше створених продуктивних сил і виробничих відносин, повільного становлення нових, ринкових відносин і ринкової інфраструктури.

Економічний суверенітет є однією з першоснов суверенної демократії, важливим вектором трактувань традиційного розуміння суверенітету.

Тотальна глобалізація, що характеризується гомогенізацією і універсалізацією світу і загрозою руйнування національних кордонів у традиційних сенсах, стимулює політико-правову концептуалізацію змісту поняття «суверенітет» значною мірою як опозиція деяким із тимчасових його інтерпретацій. В нинішніх умовах ідея «відмирання» суверенітету стає засобом ідеологічного маніпулювання національною самосвідомістю на користь верхніх суб'єктів глобалізаційної вертикалі [2].

Загроза втрати економічного суверенітету, як правило, логічно й історично передуює втраті політичного суверенітету, про це свідчать різноманітні «оранжеві технології» реалізації різних типів десуверенізації в сучасному світі і на пострадянському просторі, зокрема. Процеси олігархізації України в кінці ХХ ст. поставили країну перед фактом глибокої державної деформації з перспективою втрати та економічного й державного суверенітету. Останнім часом максимально гостро позначилася необхідність дослідження феномена економічного суверенітету як основи державного, культурного, релігійного суверенітету.

Актуальність дослідження проблематики економічного суверенітету зумовлена також тим, що в даний час у науковій традиції аналізу політико-правових форм суверенітету переважають європоцентристські погляди, що сприймають суверенітет тільки як категорію західноєвропейського міжнародного права і модус європейської історії та відверто ігнору-

ють багатовіковий досвід формування української суверенної державності.

Негативні наслідки реформ в Україні і в інших посткомуністичних країнах привели до гострої необхідності серйозного аналізу їх причин. Одну з таких спроб зробили американські й російські учені у праці «Реформи очима американських і російських учених». Це одна з перших спроб спільно серйозно осмислити реформи в посткомуністичних країнах. Проте, на жаль, дійсні причини поразки реформ у колишніх комуністичних державах, на нашу думку, повністю і тут не були розкриті, що загрожує, ухваленням невірних рішень органами державної влади. Причому ця небезпека не менш сильна, ніж політика, яку проводили і проводять у посткомуністичних країнах і справедливо ними критикується. Так Росія за їх рекомендаціями вже прийняла закон, за яким створюється агентство економічного розвитку.

Руйнівними залишаються для суспільства наслідки продовження економічної політики, що проводиться до цих пір в Україні і в інших країнах колишнього комуністичного співтовариства. Необхідність зміни курс реформ сьогодні усвідомлена більшістю політиків і державних діячів в Україні. Але для того, щоб не помилитися у виборі нових напрямів їх проведення, необхідно точно встановити причини поразки реформ.

Головна причина негативних наслідків реформ полягає в тому, що вони були невиправдано радикальними і ліберальними. Не можна погодитися з думкою депутатів-романтиків від опозиції (П. Жебрівського, В. Яворівського, Н. Королевської), що одні лише вільні ринки забезпечать колосальних масштабів перерозподіл ресурсів, достатній для перетворення економіки країни з мілітаризованої командної в процвітаючу, орієнтовану на споживання. Багато науковців відстоюють план поступового скорочення субсидій замість одноразового їх скорочення.

На нашу ж думку, негативні наслідки реформ в Україні і в інших посткомуністичних країнах були викликані не тим, що реформи були дуже радикальними і ліберальними. Основною причиною поразки реформ у пост-

комуністичних країнах полягає в тому, що перехід до ринкової економіки та заходи, прийняті реформаторами, не були комплексними, і вони виявилися недостатніми, щоб забезпечити дію істинно ринкового механізму виробництва і реалізації продукції.

У більшості посткомуністичних країн реформатори чітко і ясно не визначили для всього суспільства, які підприємства й галузі народного господарства змінюють ціль своєї роботи з виконання плану виробництва продукції на виробництво доходів для власників. Не було визначено, хто повинен виконувати обов'язки власників цих підприємств – стежити за тим, щоб підприємства приносили їм дохід.

Варто було б законодавчо заборонити бюджетне фінансування всіх підприємств переведених до комерційного сектора, незалежно від форм власності. Інакше ці підприємства з виробників доходів перетворилися б на їх споживачів, що не відповідає меті роботи комерційних підприємств.

З комерційних підприємств не була вилучена вся соціальна сфера і не передана на бюджетне фінансування. У підприємств, переведених на комерційний режим роботи, не повинно бути інших турбот, окрім формування доходів для власника.

Не менш важливою, на нашу думку, другою за значенням причиною негативних наслідків реформ, що проводяться в Україні, стала хибно обрана стратегія оподаткування. Адже не практично через податки забирати ті гроші у господарюючих суб'єктів, які створюють дохід суспільству. Така податкова політика постійно знищує оборотні грошові кошти, інвестиційні гроші в народному господарстві і за їх рахунок збільшує кількість грошей у споживчому секторі. Унаслідок цього у виробничому секторі відчувається щонайгостріший дефіцит оборотних коштів, а у споживчому їх кількість постійно зростає, породжує руйнівну інфляцію.

Покривати ж витрати держави повинні громадяни, що одержують або доходи як власники комерційних підприємств, або заробітну плату за найману працю, ділячись частиною своїх доходів з державою, але не підприєм-

ства, яким гроші потрібні для виробництва доходів суспільству.

Третьою причиною поразки реформ виявився неправильний прогноз їх очікуваних результатів. Реформатори були налаштовані з самого початку реформ на тимчасовий спад активності роботи продуктивних сил, на спад рівня життя народу, на погіршення соціальної захищеності громадян під час запровадження ринкових механізмів виробництва і реалізації продукції. Вони пояснювали невідворотність таких явищ спадщиною минулого: менталітетом господарюючих суб'єктів, відсталістю технологій виробництва від тих, що існують на Заході, диспропорцією галузей, створених адміністративною системою. На нашу думку, коли б реформатори скористалися світовим досвідом трансформації суспільних систем, то правильне запровадження ринкового механізму виробництва й реалізації продукції, навпаки, повинно було б привести до прискороного підйому рівня життя народу і посилення соціальної захищеності громадян [1].

Аналізуючи весь шлях реформ, можна стверджувати, що на першому етапі за рахунок ринкових механізмів повинні були б бути ефективніше використані наявні технології і ресурси суспільства. А вже на другому етапі реформ повинна була відбутися заміна існуючих технологій на ефективніші, які відповідали б сучасним світовим. Нашою перевагою був і залишається низький рівень заробітної плати трудящих порівняно із заробітною платою найманої праці західних країн аналогічної кваліфікації. Низький рівень зарплати, при правильно проведеній реформі, забезпечив би значно вищий рівень рентабельності наших підприємств порівняно із західними навіть при програті в технологіях.

Таким чином можна дійти висновку, що помилкова політика щодо створення класу багатих людей, що не відповідають за ефективну роботу підприємств, призвела лише до величезного розшарування в суспільстві та одночасно руйнування продуктивних сил країни, та подальшого падіння рівня економічної безпеки країни. Тому потрібно ділити між усіма громадянами України не сам фінансовий і промисловий капітал, що недоречно, а ті до-

ходи, які він формує, добиваючись соціальної спрямованості та безконфліктності реформ.

Лобіювання приватних інтересів у проведенні реформ призвели до значних перекосів у соціальній сфері. При річному ВВП України 31 млрд дол. п'ять українських мільярдерів володіють капіталом, що перевищує загальнонаціональний. »За оцінками «Forbes/Wprost Рінат Ахметов володіє капіталом 7,3/23 млрд дол., Ігор Коломойський – 4,2/11,4 млрд дол., Костянтин Жеваго – 3,4/5,2 млрд дол. [5].

Лише на відновленні роботи підприємств і на податковій системі перерозподілу доходів у суспільстві необхідно будувати економічну безпеку та соціальний захист. Але їх не слід будувати на розподілі капіталу, який від цього ділення перестає формувати доходи суспільству. Не варто також забирати у підприємств і комерційних банків грошові кошти на соціальний захист, оскільки ці гроші формують доходи для всього суспільства. Вони необхідні їм для активної діяльності. Не можна брати податки з оборотних грошових коштів.

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що неможливо в Україні й інших посткомуністичних країнах вийти з кризи, зміцнити економічну безпеку, якщо на старті підприємства не звільняться від боргів і не отримають достатній державний кредит для початку роботи, якщо не буде змінена стратегія податкової політики. Не проблема економічної безпеки – питання про вид власності комерційних підприємств, це має значення, але вже другого порядку.

Очевидно, що на шляху дикої кримінальної конкуренції з відстрілом конкурентів, без узгодження інтересів усіх найбільш впливових у країні соціальних груп і угруповань, вивести країну з кризи неможливо. Перший крок у цьому процесі й повинна зробити держава.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кваша З. Напрямки і проблеми інтеграції України до світового економічного простору / Кваша З., Патица Н. // Економіка України. – 2001. – № 9. – С. 77–81.
2. Ключко В. Глобалізація і її вплив на країни з перехідною економікою / Ключко В. // Економіка України. – 2001. – № 10. – С. 51–58.

3. Соколенко С. І. Глобалізація і економіка України / Соколенко С. І. – К. : Логос, 2008. – 68 с.
4. Текст выступления Президента СССР М. С. Горбачева по Центральному телевидению 25 декабря 1991 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://library.by/portalus/modules/politics/readme.php?subaction=showfull&id=114142900>
5. Самые богатые компании Украины – 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rbc.ua/rus/top/show/efremov-vr-ne-budet-rassmatrivat-zakon-o-reformirovanii-10012012135100>. – Заглавие с экрана.

УДК 658.27:338.24

КОНЦЕПЦИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ ВОСПРОИЗВОДСТВОМ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ КАК УСЛОВИЕ ПОТЕНЦИАЛА ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА СТРАНЫ

Р. Г. Абакумов, кандидат экономических наук

Российской экономике, по нашему мнению, необходима концепция совершенствования управления воспроизводством основных средств, способная не только устранить главную проблему – изношенность основных средств, но и регулировать процесс воспроизводства основных средств, что по существу является задачей саморазвития экономики страны.

Концепция совершенствования управления воспроизводством основных средств, на наш взгляд, должна состоять из следующих блоков:

Блок 1. Создание необходимых условий для воспроизводства основных средств в стране. Он включает в себя: разработку и утверждение необходимых нормативных документов и законов в этой области; совершенствование системы налогообложения; создание необходимых условий для привлечения как отечественных, так и иностранных инвестиций; создание необходимой инфраструктуры для воспроизводства основных средств (банков, страховых и лизинговых компаний, информационное обеспечение и др.).

По нашему мнению, для создания условий воспроизводства основных средств в стране необходимо:

1. Формирование законодательных и институциональных условий для позитивных изменений в инновационной сфере. В законодательном плане должны быть предусмотрены меры по разработке правовых актов, по развитию рынка интеллектуальной собственности, вовлечению в хозяйственный оборот результатов интеллектуальной деятельности, по созданию условий для активизации инновационной деятельности и др. Это в значительной мере будет способствовать институциональным преобразованиям в инновационной сфере, развитию новых форм инновационной деятельности и бизнеса в этой области.

2. Проведение политики ускоренной амортизации, в основе которой лежит принцип возмещения элементов основного капитала с учетом морального и физического износа.

3. Совершенствование налоговой системы с целью создания выгодных условий для ведения инновационной деятельности всеми субъектами, независимо от форм собственности и видов финансирования. В современных экономических условиях речь идет об уточнении налогооблагаемой базы и разработке механизма взывания налогов, изменении амортизационной политики с целью обеспечения возможности организациям увеличивать амортизацион-